

การลดความขัดแย้งทางสังคมผ่านกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่ม

บนฐานโยนิโสมนสิการและหลักพรหมวิหารธรรม

Social Conflict Reduction Through Group Art Activities Based on Yonisomanasikara and Brahmavihara

นันทพันธ์ ชินประพินพร¹, ปุณณรัตน์ พิชญไพบูลย์¹

Nantapan Chinprapinpor¹, Poonarat Pichayapailboon¹

สาขาวิชาศิลปศึกษา ภาควิชาศิลปะ ดนตรี และนาฏศิลป์ศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย¹

Art Education Department of Art, Music and Dance Education Faculty of Education Chulalongkorn University¹

Corresponding Author, Email: 6881016027@student.chula.ac.th

Article Info

Academic Article

Received: 15/02/2026

Revised: 22/03/2026

Accepted: 31/03/2026

Published online: 30/06/2026

บทคัดย่อ

ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่เราสามารถพบได้ทุกที่ตั้งแต่การถกเถียงเล็กๆในครอบครัวไปจนถึงความขัดแย้งทางสังคมที่ซับซ้อนและรุนแรงมากขึ้นจากการพัฒนาของเทคโนโลยีและยังเกิดขึ้นภายในตัวบุคคลเองเมื่อความคิด อารมณ์และค่านิยมของตนขัดแย้งกัน การพัฒนาความสามารถในการเข้าใจตนเองควบคู่กับความเข้าใจผู้อื่นจึงถือเป็นปัจจัยสำคัญในการลดความขัดแย้ง ส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและสนับสนุนการอยู่ร่วมกัน ดังนั้น ศิลปศึกษามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียนเนื่องจากศิลปะเป็นเครื่องมือที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถแสดงออกถึงความคิดและอารมณ์ อีกทั้งยังช่วยฝึกการสังเกตการตีความและการสะท้อนตนเองซึ่งเป็นพื้นฐานของการเข้าใจตนเองและผู้อื่น การทำกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกันฝึกการฟังการสื่อสารเชิงบวกและการเห็นอกเห็นใจผู้อื่น บทความนี้นำเสนอแนวคิดในการลดความขัดแย้งทางสังคมผ่านกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มโดยอาศัยหลักโยนิโสมนสิการที่เน้นการไตร่ตรองอย่างรอบคอบเป็นระบบและปราศจากอคติ ภายในกลุ่มค้นหาข้อเท็จจริงของปัญหาโดยใช้ปัญญาในการมองประเด็นขัดแย้ง ควบคู่กับด้านจิตใจตามหลักพรหมวิหารธรรมที่ช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจตนเองและผู้อื่นอย่างลึกซึ้งที่รับรู้จากการเห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีและความคิดในการแก้ปัญหาเพื่อลดความขัดแย้งและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ภายในกลุ่ม

คำสำคัญ : ศิลปศึกษา, กิจกรรมศิลปะแบบกลุ่ม, การลดความขัดแย้ง, โยนิโสมนสิการ, หลักพรหมวิหารธรรม, ความคิดเชิงวิพากษ์, ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น

Abstract

Conflict can be found in many contexts, ranging from minor disagreements within families to complex and intense social conflicts intensified by technological development. Conflict also arises within individuals when thoughts, emotions, and personal values are in opposition. Developing self-understanding alongside understanding others is therefore a crucial factor in reducing conflict, enhancing interpersonal relationships, and supporting harmonious coexistence. Art education plays a significant role in learner development, as art serves as a medium for expressing thoughts and emotions while cultivating observation, interpretation, and self-reflection skills, which form the foundation of understanding oneself and others. Group art activities provide opportunities for learners to practice collaboration, active listening, positive communication, and empathy. This article presents a conceptual framework for reducing social conflict through group art activities grounded in the principle of Yoniso-manasikara, which emphasizes careful, systematic, and unbiased reflection. Within group processes, participants are encouraged to explore factual aspects of problems through wisdom-based inquiry into conflicting issues, while simultaneously nurturing the mind through the Brahmavihara principles, which foster compassion, empathy, and deep understanding of oneself and others. This integrative approach supports awareness of underlying problems, promotes constructive relationships, and encourages creative and reflective problem-solving aimed at reducing conflict and enabling positive, expressive engagement within groups.

Keywords : Art Education, group art activities, social conflict Reduction Yoniso-manasikara, Brahmavihara, Critical thinking, Eempathy

บทนำ

ความขัดแย้งทางสังคมในปัจจุบันที่เพิ่มสูงขึ้น ความแตกแยกทางอุดมการณ์และวัฒนธรรมที่มาจากความหลากหลายทางความคิดความเชื่อและ อัตลักษณ์ของกลุ่มคนเริ่มมีการรวมตัวในพื้นที่เดียวกันมากขึ้น การอพยพโยกย้ายทำให้เกิดวัฒนธรรมใหม่แทรกตัวมาในพื้นที่วัฒนธรรมดั้งเดิม ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีตั้งแต่ระดับบุคคล ไปจนถึงระดับสังคม เกิดจากการขาดความเข้าใจ ความเห็นอกเห็นใจและการสื่อสารที่เปิดกว้างระหว่างบุคคลและกลุ่มต่างๆ ในสังคม รายงานความเสี่ยงระดับโลกปี 2025 ที่จัดทำโดย World Economic Forum พบว่า การแบ่งแยกทางสังคม (Societal Polarization) ติดอันดับความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดวิกฤตการณ์ระดับโลกในอีก 2 ปีข้างหน้า และเป็นผลกระทบให้เกิดการบิดเบือนข้อมูลและการให้ข้อมูลผิด (Misinformation and Disinformation) ที่นำมาโจมตีสร้างความเกลียดชังให้ฝ่ายตรงข้าม ดังนั้นเพื่อลดความขัดแย้งนี้ การให้ความรู้ ความเข้าใจหรือประสบการณ์ทางอารมณ์จะเป็นตัวช่วยที่ลดความขัดแย้งที่เกิดขึ้นได้ (World Economic Forum, 2025: 36-39)

ผลงานศิลปะถือเป็นสัญลักษณ์ที่ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารในสังคม กิจกรรมศิลปะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แสดงออกทางความรู้สึกความคิดและประสบการณ์ชีวิตโดยไม่ถูกจำกัดด้วยกรอบของภาษา วัฒนธรรมหรือสถานะทางสังคม พบได้ว่ามีงานศิลปะมากมายที่แสดงออกถึงจุดยืนทางความคิดและวัฒนธรรม รวมไปถึงการแสดงถึงประเด็นความขัดแย้งสังคมให้เห็น ศิลปะมอบเสรีภาพในการแสดงออกที่จะทำให้พัฒนาความเข้าใจในหน้าที่ สิทธิและเสรีภาพ และเกิดการตระหนักรู้ในบทบาทของตนเองในฐานะพลเมืองการเรียนรู้ศิลปะตามแนวทางปรัชญาการปฏิรูปนิยม คือ การเชื่อว่าการศึกษาคือช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่ เหมือนกับหลักสูตรการศึกษาไทยที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่ได้พัฒนาสังคมให้ดีขึ้น (เรจรณ ล้อมลาย และ สุภารัตน์พิชา ปิยะธรรมวารกุล, 2563: 364) พร้อมทั้งเสริมสร้างศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถเข้าใจและเปลี่ยนแปลงความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีความขัดแย้งผ่านประสบการณ์สุนทรีย์(Chung, 2004: 224) ดังนั้นการเรียนรู้ศิลปะที่ครูใช้สถานการณ์ของสังคมในการเป็นโจทย์ทางความคิด จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ รับผิดชอบต่อสังคมในฐานะพลเมืองในยุคที่มีการเปลี่ยนแปลงแบบฉับพลัน และเป็นจุดหมายที่บุคคลเมื่อบรรลุคุณภาพจะนำไปสู่สันติ จึงมีความเชื่อว่าการบูรณาการระหว่างพระพุทธศาสนาและศิลปศึกษาจะนำไปสู่การเรียนรู้ที่จะลดความขัดแย้งกันได้ (คณิต ดวงหัตถ์ดี และพระมหามิตร จิตปญโญ, 2564: 7-11)

บทความนี้นำเสนอแนวคิดการใช้กิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มเพื่อลดความขัดแย้งทางสังคมบนฐานหลักการคิดแบบโยนิโสมนสิการและความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นด้วยหลักพรหมวิหารธรรม โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ระดับความขัดแย้งในสังคม ตั้งแต่การขัดแย้งภายในตัวเองที่เกิดจากความขัดแย้งระหว่างความรู้สึกของตนเองกับหน้าที่ที่ได้รับ การขัดแย้งระหว่างคนสองคนที่อาจมีความคิดไม่ตรงกัน ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มที่มีแนวคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ต่างกัน ความขัดแย้งระดับองค์กรที่มีเป้าหมายและผลประโยชน์ต่างกันไปจนถึงความขัดแย้งระหว่างประเทศ ในเรื่องของอิปไตย เช่น ปัญหาตะเข็บชายแดน ด้วยการนำกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มที่ใช้การคิดเชิงวิพากษ์ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผล และการเข้าอกเข้าใจผู้อื่นในมุมมองของอีกฝ่ายโดยมีความคิดเห็นของตนเองเข้าจัดการกับระดับความขัดแย้งที่แตกต่างกัน นำไปสู่การอยู่ร่วมกันโดยเคารพความแตกต่างอย่างสันติวิธี เมื่อพิจารณาในภาพรวมขององค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง ยังปรากฏว่าการบูรณาการระหว่างหลักพุทธศาสนา ได้แก่ โยนิโสมนสิการและหลักพรหมวิหารธรรม การศึกษาด้านศิลปะ และแนวทางการแก้ไขความขัดแย้ง ยังไม่ถูกพัฒนาเป็นกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะในมิติของการอธิบายกระบวนการที่กิจกรรมศิลปะสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการส่งเสริมการคิดอย่างมีเหตุผลควบคู่กับการเข้าอกเข้าใจผู้อื่นเพื่อนำไปสู่การคลี่คลายความขัดแย้ง ช่องว่างเชิงแนวคิดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ชัดเจน เพื่อใช้เป็นฐานสำหรับการศึกษาทางวิชาการ

การแบ่งแยกทางสังคม

การแบ่งแยกทางสังคมคือความแตกแยกทางอุดมการณ์และวัฒนธรรมที่มีอยู่จริงหรือที่รับรู้ได้ทั้งภายในชุมชนและระหว่างชุมชน นำไปสู่การลดลงของเสถียรภาพทางสังคม การติดขัดในการตัดสินใจในการดำเนินงาน เกิดความปั่นป่วนทางเศรษฐกิจและการยกระดับความขัดแย้งไปสู่ระดับทางการเมือง เหล่านี้เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลของอำนาจและทรัพยากรในสังคมที่แต่ละฝ่ายได้รับผลประโยชน์ และเมื่อเกิดความขัดแย้งในกลุ่มเล็กเช่นครอบครัวหรือองค์กร ความขัดแย้งนั้นก็สามารถขยายตัวไปสู่ระดับสังคมที่กว้างขึ้นผ่านช่องทางต่างๆ เช่นการสื่อสารข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อสังคมออนไลน์ หรือพฤติกรรมเลียนแบบ (Coser, 1998: 39) มนุษย์คนหนึ่งจะแสดงพฤติกรรมเชิงบวกหรือลบออกมา ล้วนขึ้น

อยู่กับการได้รับสิ่งเร้าที่อยู่แวดล้อมโดยรอบที่ อาทิ ครอบครัวและเพื่อนที่ใกล้ชิด ดังนั้นการเชื่อมโยงระหว่างสภาพแวดล้อมต่างๆและอิทธิพลจากสื่อหรือโครงสร้างสังคม ต่างมีบทบาทในการเสริมสร้างหรือบรรเทาการแบ่งแยกทางสังคม โดยเฉพาะปัจจุบันเทคโนโลยีที่มีปรากฏในสื่อสังคมออนไลน์ ที่เปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเปิดเผย แสดงถึงค่านิยมของตน จึงเป็นการเปิดเผยความคิดที่แตกต่างกันไปได้ ดังนั้นความคิดของกลุ่มหนึ่งอาจแพร่ขยายไปยังกลุ่มอื่นได้ (Galtung, 1996: 70-73) มีการศึกษาความขัดแย้งและการวิวาทในสื่อสังคมของวัยรุ่นไทยผ่านสื่อออนไลน์พบว่า ประเด็นความขัดแย้งเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน การเรียนและสถานภาพการได้รับการยอมรับทางสังคม ซึ่งความขัดแย้งอาจเริ่มในสื่อสังคมออนไลน์สู่สังคมภายนอกหรือสังคมภายนอกนำไปสู่ประเด็นในสื่อสังคมออนไลน์ (ภูเบศร์ สมุทรจักร และ กุลทิพย์ ศาสตรระจุ, 2558: 3-14)

Westmaas (2022) อธิบายว่าความขัดแย้งมีได้หลายระดับ ขึ้นอยู่กับจำนวนบุคคลที่เกี่ยวข้อง ได้แก่

1. ความขัดแย้งภายในบุคคล (Intrapersonal Conflict) เกิดในตัวบุคคลเอง จากแรงจูงใจหรือบทบาทที่ขัดแย้งกัน ทำให้รู้สึกสับสนหรือไม่มั่นใจ เช่น มีแรงจูงใจที่อยากจะหาเงินในขณะที่เรียนหนังสือแต่ครอบครัวต้องการเรียนให้ดี ซึ่งขัดแย้งกับความรู้สึกตนเอง

2. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal Conflict) เกิดระหว่างคนสองคน มักเป็นปัญหาส่วนตัว ส่งผลให้การทำงานร่วมกันไม่มีประสิทธิภาพ เช่น ความขัดแย้งระหว่างนักเรียนด้วยกัน ความขัดแย้งระหว่างนักเรียนกับครู ที่อาจส่งผลให้การเรียนการสอนไม่มีประสิทธิภาพ

3. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม (Intergroup Conflict) เกิดจากความเห็นหรือเป้าหมายต่างกันระหว่างกลุ่ม อาจนำไปสู่การแบ่งแยกหรือการคิดแบบพวกเรากับเขา เช่น ความขัดแย้งของผู้เรียนที่ต่างสถาบัน

4. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Interorganizational Conflict) เกิดในระดับใหญ่ เช่น ระหว่างสถาบันหรือประเทศ เมื่อแต่ละฝ่ายรู้สึกถูกขัดขวางหรือคุกคาม เช่น ข้อพิพาทแนวชายแดน หรือการอ้างสิทธิ์ในวัฒนธรรม

นอกจากนี้ Westmaas (2022) ยังแบ่งลักษณะของความขัดแย้งออกเป็น 4 ประเภทเพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะการเกิดความขัดแย้งได้แก่

1. ด้านเป้าหมาย (Goal Conflict) เมื่อแต่ละฝ่ายมีเป้าหมายหรือผลลัพธ์ที่ต่างกัน

2. ด้านความคิด (Cognitive Conflict) เกิดจากความแตกต่างทางแนวคิด ค่านิยม หรือ ความเชื่อ

3. ด้านอารมณ์ (Affective Conflict) มาจากความไม่ลงรอยในระดับส่วนบุคคล

4. ด้านพฤติกรรม (Behavioral Conflict) เกิดจากการแสดงพฤติกรรมที่อีกฝ่ายมองว่าไม่เหมาะสม

ดังนั้นหากเข้าใจถึงความขัดแย้งในแต่ละระดับและประเภทจะช่วยให้ผู้สอนสามารถเข้าใจถึงประเด็นปัญหาทางสังคมและนำไปสู่การออกแบบกิจกรรมที่เหมาะสม

การคิดเชิงวิพากษ์ในโยนิโสมนสิการ

โดยปกติความคิดมีหลายรูปแบบเช่น ความคิดสร้างสรรค์เป็นกระบวนการคิดที่นำไปสู่สิ่งใหม่หรือพัฒนาให้ดีขึ้น ความคิดเชิงตรรกะที่อาศัยเหตุผลอย่างเป็นลำดับขั้นความคิดวิเคราะห์ที่มุ่งแยกองค์ประกอบเพื่อทำความเข้าใจ เป็นต้น ความคิดเชิงวิพากษ์เป็นกระบวนการทางปัญญาที่เน้นการใช้เหตุผลการวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบด้านและการประเมินหลักฐานอย่างมีตรรกะก่อนการตัดสินใจ โดยพิจารณาว่าข้อมูลที่หลากหลายอย่างมีเหตุผล บุคคลที่มีการคิดเชิง

วิพากษ์จะแสดงออกถึงทัศนคติทางปัญญา (Intellectual Dispositions) ในการใช้สติปัญญาในการคิดและแสดงพฤติกรรมตอบสนองต่อสถานการณ์ เช่น การเฝ้าหาความจริง การเปิดใจกว้าง และการมีความคิดที่เป็นระบบ ซึ่งทักษะเหล่านี้ช่วยให้บุคคลสามารถดำเนินการแยกแยะโดยใช้ตรรกะระหว่างข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ ออกจากความคิดเห็นส่วนบุคคล และยังสามารถตรวจสอบอคติด้วยปัญญาของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Paul & Elder, 2014: 345-347)

แนวคิดเกี่ยวกับการคิดเชิงวิพากษ์ในโลกตะวันตกมีลักษณะสอดคล้องกับหลักคำสอนในหลักธรรมจริยศาสตร์ของโลกตะวันออกหลายประการ โดยเฉพาะการเน้นการพิจารณาอย่างรอบด้านความมีเหตุผลและการไตร่ตรอง ซึ่งปรากฏในหลักคำสอน โยนิโสมนสิการ เป็นหลักการในพุทธศาสนาที่เน้นการพิจารณาอย่างมีสติและมีปัญญา มีหลักการพื้นฐานคือการมุ่งเน้นการวิเคราะห์ เหตุปัจจัย และองค์ประกอบที่แท้จริงของปรากฏการณ์ แทนที่จะยึดติดกับผลลัพธ์หรือความมีอคติส่วนตัว ทั้งนี้ การเลือกใช้โยนิโสมนสิการในบทความนี้ เนื่องจากเป็นหลักธรรมที่มีลักษณะเฉพาะในการเน้น “กระบวนการคิด” อย่างเป็นระบบและลึกซึ้งที่เริ่มจากภายในบุคคลจนเกิดปัญญานำไปสู่การดับทุกข์ มากกว่าการกำหนดกรอบจริยธรรมหรือพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556: 4) จึงมีความสอดคล้องโดยตรงกับแนวคิดการคิดเชิงวิพากษ์ ทักษะการคิดดังกล่าวจำเป็นในการนำไปใช้แก้ปัญหาความขัดแย้งได้ ทำให้เกิดการสื่อสารที่ใช้ปัญญาและแสดงออกอย่างเหมาะสม ลดการตอบสนองที่ขับเคลื่อนด้วยอารมณ์และเปิดรับความคิดที่หลากหลายเพื่อพิจารณาจากหลายมุมมองอย่างมีเหตุผล นำไปสู่การพัฒนาแนวทางการแก้ปัญหาร่วมกันบนพื้นฐานข้อมูลที่เป็นกลาง และสร้างผลลัพธ์ที่มีความชอบธรรมอย่างมีเหตุผล พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต) ได้อธิบายวิธีคิดของโยนิโสมนสิการ ซึ่งมี 10 วิธีดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556)

1. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย
2. วิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ
3. วิธีคิดแบบรู้เท่าทันธรรมตา
4. วิธีคิดแบบแก้ปัญหา
5. วิธีคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย
6. วิธีคิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก
7. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม
8. วิธีคิดแบบไร้กุศล
9. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน
10. วิธีคิดแบบวิภาษวาท (การแสดงจำแนก)

วิธีการคิดตามแบบโยนิโสมนสิการคือการรับรู้เพียงเพื่อเป็นความรู้ ไม่ได้รับรู้โดยอารมณ์หรือประสบการณ์ของตนเองเป็นอย่างแรกแต่เป็นการรับรู้ที่ใช้ปัญญาในการพิจารณา การให้ผู้เรียนมีวิธีคิดแบบนี้จะนำไปสู่การบูรณาการการคิดได้หลายรูปแบบ ที่ผู้เรียนจะคิดอย่างเป็นระเบียบ มองทุกสิ่งทุกอย่างตามความเป็นจริง รู้จักค้นหาความจริงก่อนตัดสินใจ พระพรหมคุณาภรณ์ กล่าวว่า “การพัฒนาวิธีเรียนวิธีสอนและกิจกรรมการเรียนการสอนที่จะส่งเสริมกระตุ้นเราให้ผู้เรียนได้ฝึกฝนใช้โยนิโสมนสิการแบบพื้นฐาน คือวิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัยและวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556: 71) เพื่อให้เกิดการคิดเชิงวิพากษ์ที่สามารถพิจารณาได้อย่างถี่ถ้วน รวมทั้งพัฒนาการคิดแบบมีเหตุผลที่ไม่หลงไปกับสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้เกิดความขัดแย้ง เนื่องจากมนุษย์ก็เป็นผู้มีอารมณ์และความ

นึกคิดเป็นของตนเอง ซึ่งอารมณ์ก็เป็นสิ่งที่กระตุ้นให้เกิดความขัดแย้งได้ง่าย ดังนั้นในการเข้าใจผู้อื่นหรือรู้สึกถึงสิ่งที่บุคคลอื่นกำลังประสบอยู่ ก็เป็นสิ่งที่บุคคลจำเป็นต้องคำนึงถึง เพื่อแสดงให้เห็นว่าความเป็นผู้เจริญ เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นโดยมิได้มุ่งแต่ประโยชน์เพียงฝ่ายเดียว

ดังนั้นการคิดเชิงวิพากษ์จะเน้นกระบวนการใช้เหตุผลและการประเมินข้อมูลอย่างเป็นระบบในเชิงตรรกะเป็นหลักที่มุ่งเน้นไปทางปัญญา โดยไม่ได้ให้ความสำคัญอย่างชัดเจนต่อการกำกับจิตใจหรือการลดอคติที่เกิดจากกิเลสภายใน ในขณะที่โยนิโสมนสิการในพุทธศาสนาเป็นกระบวนการคิดที่ครอบคลุมทั้งมิติทางปัญญาและมิติทางจิตใจ โดยเน้นการพิจารณาอย่างแยกคางตามเหตุปัจจัย ควบคู่กับการรู้เท่าทันอารมณ์และอคติของตนเอง อันเป็นรากฐานสำคัญของการลดความยึดมั่นถือมั่นและการเปิดรับความจริงอย่างเป็นกลาง

ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น

ความสามารถในการรับรู้ เข้าใจ และรู้สึกตามอารมณ์ หรือ ความรู้ซึ่งถึงความรู้สึก (Empathy) มีรากฐานในทฤษฎีทางจิตวิทยาสังคมที่มองว่าความเข้าใจความรู้สึกผู้อื่นช่วยสร้างความสัมพันธ์ทางอารมณ์ที่ดี ลดการตีความเชิงลบ และเพิ่มความร่วมมือในการสื่อสาร (Davis, 1996: 5) ผู้ที่มีความเข้าอกเข้าใจสูงมักสามารถฟังผู้อื่นโดยไม่ตัดสิน และแสดงท่าทีที่เปิดกว้างต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง ยอมรับในความคิด อารมณ์ และการแสดงออกของผู้อื่น นำไปสู่การเข้าใจตนเองและการเข้าใจผู้อื่น (Rogers, 1961: 20-21) นอกจากการมองสถานการณ์ของผู้อื่นจากมุมมองของตนเองแล้ว การรู้สึกอารมณ์ร่วมที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับความรู้สึกของผู้อื่นก็มีหลายระดับ (Burton, 2015) โดยมีดังนี้

1. การสงสาร (Pity) การรับรู้ถึงปัญหา หรือความทุกข์แต่ไม่รู้สึกอะไรกับความทุกข์ของคนนั้น
2. การเห็นใจ (Sympathy) การรับรู้และตระหนักถึงความทุกข์หรือปัญหาของผู้อื่นพร้อมทั้งมีความรู้สึกสงสารหรือห่วงใยต่อสถานการณ์นั้น ราวกับเป็นเรื่องราวของตนเอง
3. การเข้าอกเข้าใจ (Empathy) การรู้สึกถึงความรู้สึกของผู้อื่น มองเห็นสถานการณ์จากมุมมองและอารมณ์ของบุคคลที่กำลังประสบกับปัญหา ราวกับตนอยู่ในสถานการณ์เดียวกัน
4. การเมตตาและกรุณา (Compassion) คือการรับรู้ถึงปัญหาและความทุกข์และมีความปรารถนาที่จะช่วยลดทอนทุกข์

ระดับการรับรู้ความรู้สึกนี้ท้ายสุดแล้วมนุษย์ที่มีคุณธรรมย่อมหวั่นไหวในความรู้สึกทุกข์ของผู้อื่นจนเกิดความปรารถนาที่จะช่วยเหลือผู้อื่นตามศักยภาพของตน แต่การที่ไม่ถลำลึกไม่เกินไปจนเกินกำลัง การแสดงถึงความรู้สึกเมตตาและกรุณาจำเป็นต้องพิจารณาสถานการณ์อย่างเหมาะสม หากผู้หนึ่งไร้ซึ่งทุกข์ก็ควรให้ความเมตตา หากมีความทุกข์ก็ให้ความกรุณา หากมีความสุขก็แสดงความมุทิตายินดีแก่ผู้นั้น และ ใช้การอุเบกขาพิจารณาสิ่งที่ปรากฏอย่างเป็นกลาง เพื่อให้ทุกอย่างเป็นไปตามธรรมชาติ การแสดงความเข้าอกเข้าใจตามหลักพรหมวิหาร 4 จะไม่เข้าไปทำลายความรู้เท่าทันตามความเป็นจริง โดยเฉพาะการใช้อุเบกขา(ความมีใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียง ให้มีสติรู้เท่าทัน ไม่ตกเป็นฝ่ายใด)จะเป็นสิ่งที่ไม่ให้ความเมตตา(ความรู้สึกรัก)กลายมาปิดกั้นปัญญา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ป.อ. ปยุตโต., 2561: 78-99)

การคิดเชิงวิพากษ์และความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นตามหลักธรรมเป็นกระบวนการทางจิตสังคมที่เกื้อหนุนกันในการลดความขัดแย้งการคิดเชิงวิพากษ์ ช่วยให้ผู้บุคคลมองเห็นโครงสร้างของปัญหาอย่างมีระบบและปราศจากอคติในขณะที่ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นช่วยเชื่อมโยงด้านอารมณ์และความสัมพันธ์ระหว่าง

บุคคลโดยไม่กันความคิดตามหลักความเป็นจริง เมื่อสองแนวคิดนี้ทำงานร่วมกันก็จะก่อให้เกิดการสื่อสารเชิงสร้างสรรค์ และการตัดสินใจร่วม ที่เคารพความหลากหลายของมุมมองซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Savage, Oliver, Gordon, และ Tutton (2021) ที่ชี้ว่าการส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ร่วมกับการพัฒนาความเข้าใจสามารถลดการแบ่งแยกทางสังคมและสร้างพลเมืองที่อยู่ร่วมกันได้อย่างสันติในระบอบประชาธิปไตย อันนำไปสู่การแก้ไขความขัดแย้งอย่างยั่งยืน ทั้งในระดับบุคคลองค์กร และสังคมในทางหลักธรรมทางพุทธศาสนา การมีพุทธวิธีในการจัดระเบียบความคิดและอารมณ์ อย่างโยนิโสมนสิการและพรหมวิหาร 4 จะช่วยลดการตอบสนองเชิงลบ ส่งเสริมการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์นำไปสู่การพัฒนาตนเองและการอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้โดยลดการขัดแย้งระหว่างกัน (พระสมุห์นพดล สุทนต์ และ วชิระ ศิริลักษณ์, 2567: 15) กิจกรรมศิลปะสามารถนำโยนิโสมนสิการ และ พรหมวิหาร 4 มาใช้ในชั้นเรียนโดยผลงานศิลปะหรือสถานการณ์ที่เป็นโจทย์กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้ความคิดอย่างรอบคอบ มีเหตุผล และพิจารณาเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ อย่างมีระบบระหว่าง การสร้างสรรค์ผลงาน การวิเคราะห์ หรือการวิจารณ์ผลงานศิลปะ ดังนั้นศิลปศึกษามีบทบาทในการให้ผู้เรียนได้เกิดความคิดเชิงวิพากษ์และการเข้าใจผ่านกิจกรรมศิลปะที่มีการได้คิดวิเคราะห์ การสืบค้นข้อเท็จจริง และเข้าใจถึงอคติของตนเอง โดยยังเข้าใจผู้อื่นโดยไม่สูญเสียความเป็นตัวเองในกระบวนการพิจารณามุมมองที่จะสืบค้นข้อเท็จจริงในการขัดแย้ง

บทบาทของศิลปศึกษาในการลดความขัดแย้ง

ศิลปศึกษามีหน้าที่เสริมสร้างความเข้าใจต่อวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของบุคคลและสังคม ด้วยการเปิดพื้นที่ให้เห็นและให้คุณค่ากับความหลากหลายทางสังคมและวัฒนธรรม ดังนั้นบทบาทของครูศิลปะ นักเรียน และกระบวนการเรียนการสอนจึงมีผลอย่างมากในการเข้าไปลดความขัดแย้งที่มักเกิดขึ้นในสังคมในระดับชั้นเรียน ด้วยการเสริมทักษะการคิดเชิงวิพากษ์แก่ผู้เรียนในการรับข้อมูลข่าวสารที่อาจบิดเบือนหรือ เป็นเครื่องมือยั่วของฝ่ายใด บทบาทของครูศิลปะนอกจากการสอนวิธีสื่อสารความคิดและความรู้สึกของผู้เรียนออกมาผ่านผลงานศิลปะ ยังรวมถึงการสอนให้เข้าใจการแสดงออกของสมาชิกในชั้นเรียน โดยให้ความสำคัญต่อเสรีภาพ ยอมรับความหลากหลายทางความคิดและความรู้สึก จึงเห็นได้ว่าศิลปศึกษามีบทบาทช่วยปลูกฝังให้ผู้เรียนแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ในฐานะพลเมืองของสังคม

การศึกษามีบทบาทในการพัฒนาสังคม ทำให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยเริ่มจากการพัฒนาความเข้าใจในบทบาทของพลเมืองและการเสริมทักษะทางสังคม การศึกษาจึงไม่เพียงเป็นการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ยังเป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงระหว่าง ครู นักเรียน และกระบวนการเรียนการสอน เข้าด้วยกัน ครูทำหน้าที่พัฒนาความคิด อารมณ์ และเป็นแบบอย่างทางทัศนคติให้นักเรียน นักเรียนเป็นผู้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะทางสังคมเพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีเหตุผลและเคารพความแตกต่าง ขณะที่กระบวนการเรียนการสอนทำหน้าที่เป็นพื้นที่กลางที่สนับสนุนการสื่อสารอย่างสันติ การคิดเชิงวิพากษ์ และการแก้ปัญหาเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งทั้งหมดนี้มีความสำคัญต่อการลดความขัดแย้งและสร้างสังคมที่ยั่งยืนภายใต้แนวคิดปฏิรูปนิยม สามารถจำแนกและพิจารณาตามบทบาทของแต่ละองค์ประกอบ ได้แก่ ครู นักเรียน และกระบวนการสอน

ครูศิลปะควรเป็นผู้เชื่อในหลักประชาธิปไตย และสร้างความสนใจในปัญหาของความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคม พร้อมเปิดโอกาสให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นอย่างรอบด้านแม้มีความคิดที่แตกต่าง แต่ก็ยังคงคอยกระตุ้นถึงเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยให้เห็นประโยชน์ในการพัฒนาสังคม กระตุ้นแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น รู้เท่าทันถึงสถานการณ์ในการ

แสดงความคิดเห็นที่เกิดขึ้นภายในห้องเรียนตลอดจนสามารถรับมือกับการแสดงออกที่แตกต่างหลากหลายได้อย่างเหมาะสม เพื่อให้การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นไปอย่างสร้างสรรค์และสอดคล้องกับเป้าหมายของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

นักเรียน การที่จะให้นักเรียนเข้าใจความขัดแย้ง นักเรียนควรตระหนักถึงหน้าที่ในสังคม เรียนรู้การแก้ปัญหา สืบค้น และการทำงานร่วมกัน รับฟังมุมมองที่หลากหลายเพื่อให้เกิดทักษะการแก้ปัญหา และพร้อมปฏิบัติเพื่อประโยชน์ สังคมที่จะลดความขัดแย้งที่เกิดอย่างสร้างสรรค์

กระบวนการเรียนการสอน ไม่ควรกำหนดแบบแผนตายตัว เน้นการลงมือปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหา เปิดโอกาสให้นักเรียนสำรวจความสนใจและความต้องการของตนเองด้วยการค้นคว้า อภิปรายและแสดงความคิดเห็น ในเรื่องการขัดแย้งที่เกิดขึ้น

เห็นได้ว่าบทบาทของศิลปศึกษาในการลดความขัดแย้งนั้น ไม่ได้มุ่งเป้าไปยังผลงานที่เป็นวัตถุ แต่ให้ความสำคัญต่อกิจกรรมที่เป็นกระบวนการสร้างสรรค์โดยนำประเด็นทางสังคมมาเป็นเนื้อหา เช่น ครูเป็นผู้คัดเลือกประเด็นความขัดแย้งมาเป็นโจทย์ให้นักเรียนหรือเลือกผลงานที่สามารถเชื่อมกับความขัดแย้งให้นักเรียนเกิดการวิจารณ์ นักเรียนได้ร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานจากประเด็นความขัดแย้งร่วมกัน หรือการแสดงความคิดอย่างสร้างสรรค์ของตนเองภายในกลุ่ม โดยครูเป็นผู้เปิดกว้างทางความคิด และคัดเลือกประเด็นทางสังคมที่เกิดขึ้นในเวลานั้น จากนั้นจึงสร้างโอกาสให้นักเรียนแสดงมุมมองของตนผ่านการสร้างสรรค์เป็นผลงานศิลปะของตนเอง หรือการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยนักเรียนจะเกิดการตระหนักรู้ถึงตนเอง ผู้อื่น รวมไปถึงในระดับสังคม Bae-Dimitriadis (2024) ได้เสนอว่ากิจกรรมในศิลปะสามารถนำมาใช้ลดประเด็นความขัดแย้งกันในสังคมโดยส่งเสริมให้ผู้เรียนค้นหาข้อเท็จจริง มองเห็นความไม่เท่าเทียมอย่างเป็นกลางและเปิดโอกาสให้ผู้เรียนร่วมสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นอย่างลึกซึ้ง เพื่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์งานศิลปะอย่างมีเหตุผล นอกจากนี้กิจกรรมศิลปะยังช่วยพัฒนาความคิดเชิงวิพากษ์ควบคู่ไปกับความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นโดยทั้งครูศิลปะและผู้เรียนร่วมกันทำความเข้าใจข้อเท็จจริงและประสบการณ์ของผู้คนที่เผชิญกับความขัดแย้งด้วยการเปิดรับมุมมองที่หลากหลายจนนำไปสู่การพัฒนาความรู้สึกและทักษะในการอยู่ร่วมกันในที่สุด

การลดความขัดแย้งโดยใช้กิจกรรมศิลปะเริ่มมีมากขึ้นจากการมีประเด็นความขัดแย้งที่มากขึ้นในสถานการณ์โลกปัจจุบัน ปัจจุบัน นลินทิพย์ คร้ามอยู่ และโสมฉาย บุญญานันต์. (2565) ได้เสนอแนวทางการสอนศิลปะเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเรื่องสันติภาพที่มีองค์ประกอบจำนวน 7 ข้อ ได้แก่ 1) การศึกษาค้นคว้าและลงมือปฏิบัติงานด้วยตนเอง 2) การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม 3) การคิดวิเคราะห์เชื่อมโยง 4) การใช้เหตุผลเพื่อแก้ปัญหา 5) การแสดงความคิดเห็น 6) การรับฟังความคิดเห็น 7) การตระหนักในความเท่าเทียมและเคารพในสิทธิของกันและกันโดยมีฐานมาจากทฤษฎีจิตสำนึก แนวทางการเรียนรู้และหลักธรรม จากผลการศึกษาพบว่าจิตสำนึกในสันติภาพจากแบบวัดจิตสำนึกต่อสันติภาพในด้านการรับรู้ ด้านเจตคติ และด้านปฏิบัติเพิ่มขึ้นจากก่อนทำกิจกรรม แสดงให้เห็นถึงความสำคัญในการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาใช้ออกแบบกิจกรรมศิลปะเพื่อลดความขัดแย้ง ส่วนในต่างประเทศมีรายงานการศึกษาการลดความขัดแย้งในกลุ่มผู้เรียน ด้วยการจัดการเรียนการสอนศิลปศึกษาเพื่อสร้างความตระหนักรู้ทางอารมณ์และความเข้าใจผู้อื่น พบว่าการออกแบบกิจกรรมโดยให้ผู้เรียนสะท้อนความรู้สึก ความคิดและ ประสบการณ์ที่เกี่ยวกับความรุนแรงหรือการกลั่นแกล้งผ่านการวาดภาพเป็นสัญลักษณ์ ร่วมกับการอภิปรายกลุ่มทำให้ผู้เรียนได้มองเห็นมุมมองของตนเองและผู้อื่นดีขึ้น เกิดการพัฒนาความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นและสามารถเลือกวิธีตอบสนองต่อความขัดแย้งอย่างสันติแทนการใช้ความรุนแรง (Bickley-Green, 2007)

องค์ความรู้จากการศึกษา

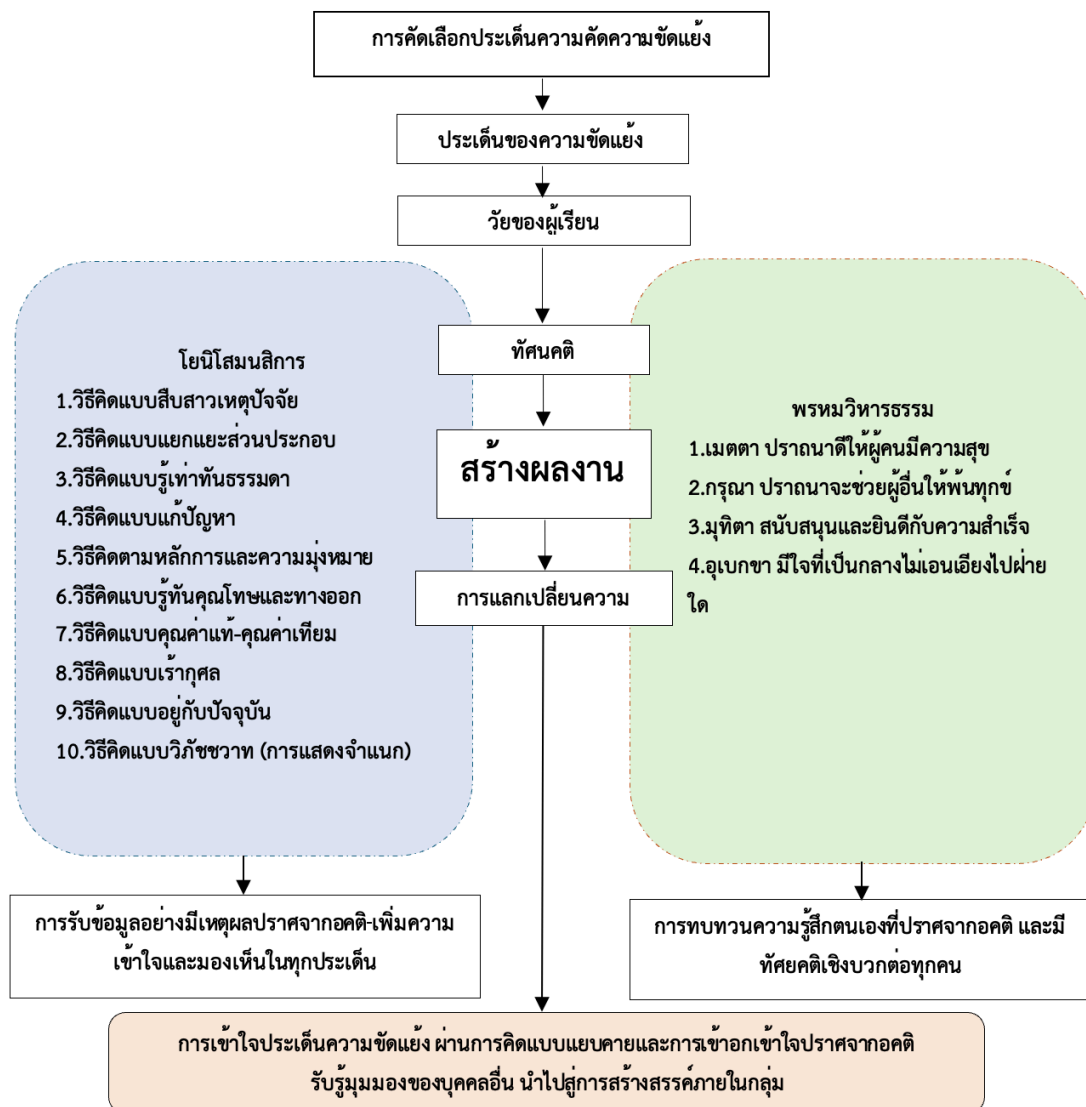
จากที่กล่าวมาพบว่า ศิลปะมีบทบาทที่จะลดความขัดแย้งได้ โดยอาศัยการออกแบบกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่ม เป็นกลยุทธ์สำคัญที่ช่วยเสริมศักยภาพในการลดความขัดแย้ง ตามที่ ทวีศักดิ์ สิริรัตนเรขา (2550: 49-50) อธิบายว่าศิลปะแบบกลุ่มมีขั้นตอนดังนี้

1. การสร้างสัมพันธภาพ (Established Rapport) เป็นขั้นตอนแรกเพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่างผู้นำกลุ่มกับสมาชิกกลุ่มซึ่งรวมถึงการประเมินสภาพปัญหาและวางแผนการดูแลด้วย
2. การค้นหาปัญหา (Exploration) เป็นขั้นตอนการสำรวจค้นหา และวิเคราะห์ปัญหาความขัดแย้ง
3. การทบทวนประสบการณ์ (Experiencing) เป็นขั้นของการตั้งประสบการณ์ของปัญหาขึ้นมาจัดเรียงปรับเปลี่ยนแก้ไขใหม่ในมุมมองและสภาวะใหม่
4. การเสริมสร้างพลังใจ (Empowerment) เป็นขั้นการสร้างควมภาคภูมิใจในการแสดงออกและการแลกเปลี่ยน

การลดความขัดแย้งโดยใช้ประเด็นทางสังคมในการใช้กระบวนการกลุ่มผ่านกิจกรรมศิลปะบนฐานโยนิโสมนสิการ โดยผู้สอนอาจมอบบทบาทหรือจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนทำงานร่วมกันในประเด็นทางสังคมที่มีกลุ่มต่าง ๆ ที่ขัดแย้ง ผู้เรียนแต่ละคนได้รับมอบหมายให้ศึกษาทัศนคติและมุมมองของแต่ละฝ่ายที่แตกต่างกันก่อนที่จะร่วมกันสร้างสรรค์ผลงานหรือวิจารณ์ผลงานจากมุมมองจากนักเรียน

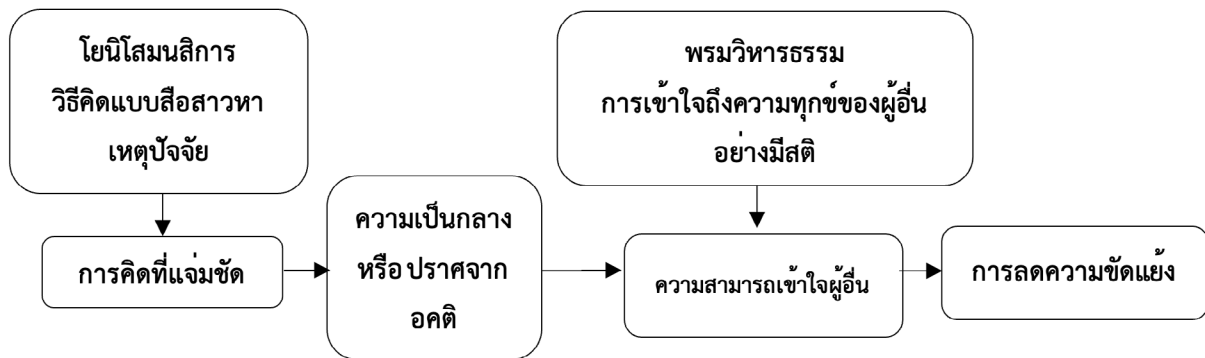
เนื่องจากผู้เรียนในแต่ละวัยมีพัฒนาการทางความคิดและอารมณ์ที่แตกต่างกัน ผู้สอนจึงต้องคำนึงถึงประเด็นที่จะนำมาสอนและ ปรับวิธีการให้เหมาะสมเพื่อให้สามารถพัฒนาทักษะคิดและอารมณ์อย่างสมดุลตามวัย และเปิดโอกาสให้ผู้เรียนที่มีทัศนคติไม่สอดคล้อง หรือยังขาดความเข้าใจต่อบทบาทหรือฝ่ายที่ได้รับมอบหมายได้ศึกษาข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้ไปเชื่อมโยงและถ่ายทอดผ่านการสร้างสรรค์งานศิลปะตามความสนใจได้อย่างเป็นระบบ โดยยึดหลักโยนิโสมนสิการในการค้นหาข้อเท็จจริงผ่านวิธีคิด 10 วิธี ช่วยให้มีการคิดอย่างเป็นเหตุเป็นผลอย่างเป็นกลาง และพรหมวิหาร 4 ที่จะทำให้เกิดการตระหนักรู้ถึงตนเอง ลดอคติ เพิ่มความเข้าใจต่อผู้อื่นและทัศนคติเชิงบวกที่หวังจะเข้าใจและลดความขัดแย้ง โดยสามารถแสดงความคิดเห็นของตนเอง

เมื่อผู้เรียนได้เห็นผลงานทั้งของตนเองและของผู้อื่น ที่ปรากฏความคิดเห็นจากหลายมุมมองก็จะเกิดประสบการณ์รับรู้ความแตกต่างทางความคิดเห็นทั้งของตนเองและผู้ร่วมกิจกรรมไปจนถึงระดับสังคม ทำให้เกิดความเข้าใจต่อธรรมชาติของความคิดเห็นที่ย่อมมีความแตกต่างกัน ช่วยให้ผู้เรียนสามารถหาวิธีการแสดงออกอย่างเหมาะสมโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง ดังนั้นกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มจึงสามารถลดความขัดแย้งและส่งเสริมการพัฒนาทักษะคิดเชิงวิพากษ์ควบคู่กับความเข้าใจผู้อื่นโดยมีแผนภาพหลักการดังแผนภาพที่ 1

ภาพที่ 1 หลักการการออกแบบกิจกรรมบนฐานโยนิโสมนสิการและพรหมวิหารธรรม
ที่มา : นันทพันธ์ ชินประพินพร

การใช้กิจกรรมศิลปะบนฐานโยนิโสมนสิการมีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เรียนสามารถค้นหาความเป็นจริงอย่างเป็นกลางเพื่อนำมาสร้างสรรค์งานศิลปะและรับรู้ปราศจากอคติโดยไม่เอาความรู้สึกด้วยตัวตนของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้อง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต), 2556) แต่การลดความขัดแย้งก็จะต้องมีใจที่รู้สึกเมตตาที่อยากจะลดความขัดแย้ง ดังนั้นกระบวนการคิดในกิจกรรมศิลปะจึงมีความสำคัญ การใช้หลักโยนิโสมนสิการทำให้ความคิดมีความชัดเจนแจ่มชัดเห็นในหลายมิติ นำไปสู่การตัดสินใจอย่างเป็นกลาง และเมื่อมองเห็นต้นสายปลายเหตุ ร่วมไปกับการนำหลักพรหมวิหารธรรมมาใช้ประกอบรวม จะทำให้เกิดผู้เรียนสามารถเข้าใจผู้อื่นและพร้อมช่วยเหลือ ตามแผนภาพที่ 2

ภาพที่ 2 กระบวนการคิดในกิจกรรมศิลปะบนฐานโยนิโสมนสิการและพรหมวิหารธรรม
ที่มา : นันทพันธ์ ชินประพินพร

กระบวนการศิลปะแบบกลุ่มในการลดความขัดแย้งจะสามารถช่วยพัฒนาทักษะการคิดและพัฒนาอารมณ์ตั้งแต่ภายในตนเองไปจนถึงมุมมองที่ต่างกันภายในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม จนสามารถมองไปถึงบทบาทในระดับสังคมที่ใหญ่ขึ้น ตามตารางการวิเคราะห์ดังนี้

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์การลดระดับความขัดแย้งโดยกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มโดยใช้หลักโยนิโสมนสิการและ พรหมวิหารธรรม

ระดับความ ขัดแย้ง	กิจกรรมศิลปะ แบบกลุ่มในการ ลด ความขัดแย้ง	หลักโยนิโสมนสิการ	หลักพรหมวิหาร ธรรม	ผลของกิจกรรม	การพัฒนา ทักษะคิดเชิง วิพากษ์	การพัฒนาความ สามารถในการ สังเกตอย่างมีส่วน ร่วม
ความขัดแย้ง ภายในบุคคล	การใช้ศิลปะเป็น สื่อในการสำรวจ และแสดงออก ทางอารมณ์ ความ คิด ช่วยให้เกิด การตระหนักรู้ ตนเอง เข้าใจถึง อารมณ์และปรับ ให้เหมาะสมกับ ความเป็นจริง	ใช้การพิจารณาอย่าง แยบคายต่อสิ่งที่เกิด ขึ้นภายในตนเอง โดยการไตร่ตรอง เหตุปัจจัยของ อารมณ์ที่ถ่ายทอด ผ่านชิ้นงานศิลปะ การฟังและสะท้อน ความรู้สึกลักษณะ และการวิเคราะห์ ความขัดแย้งภายใน อย่างมีเหตุผล	เมตตา: เปิดรับความ รู้สึกตนเอง กรุณา: ดูแลและปกป้อง ตนเอง มุทิตา: ชื่นชมความก้าวหน้า ของตนเอง อุเบกขา: รักษาความเป็นก กลางต่ออารมณ์และ ความคิด	ผู้เรียนสามารถสะท้อน ความคิดและอารมณ์ของ ตนเองผ่านงานศิลปะได้ อย่างมีเหตุผลโดยการนำ แนวคิดโยนิโสมนสิการมา ใช้ช่วยให้เกิดการพิจารณา ไตร่ตรองอย่างลึกซึ้งต่อ ความรู้สึกลักษณะและ ความคิดของตนเอง ในบริบทของ กิจกรรมศิลปะแบบกลุ่ม ช่วยให้ผู้เรียนตระหนักรู้ และจัดการกับความขัด แย้งภายในตัวเองลด	การวิเคราะห์ อารมณ์และ แรงจูงใจของ ตนเอง	การแสดงความคิด เห็นอารมณ์ตัวเอง จัดการความรู้สึกได้ ดีขึ้นโดยการ แสดงออกอย่าง สร้างสรรค์

ความขัดแย้งระหว่างบุคคล	การสร้างผลงานร่วมกันหรือแลกเปลี่ยนความคิดผ่านศิลปะ	การวิเคราะห์และสะท้อนความคิดและอารมณ์ของตนเองและผู้อื่นอย่างมีเหตุผลในการเข้าใจปัจจัยความขัดแย้ง และหาทางแก้ไขอย่างสร้างสรรค์	เมตตา: รับฟังและเข้าใจผู้อื่น กรุณา: สนับสนุนและช่วยเหลือ มุทิตา: ชื่นชมความร่วมมือของผู้อื่น อุเบกขา: รักษาความเป็นกลางในการสื่อสาร	ผู้เรียนสามารถฝึกสื่อสารและแลกเปลี่ยนมุมมองผ่านกิจกรรมศิลปะ เรียนรู้การแก้ไขความขัดแย้งโดยมุ่งประเด็น แนวคิดอย่างมีเหตุผล ไม่โจมตีบุคคล มุ่งไปที่การแก้ไขปัญหาและเข้าใจแนวคิดอีกฝ่าย แทนที่จะโจมตีบุคคลอื่น ทำให้เกิดบรรยากาศการเรียนรู้ที่ปลอดภัย เคารพซึ่งกันและกัน	การวิเคราะห์เปรียบเทียบและประเมินแนวคิดของผู้อื่น	การสังเกตความรู้สึกของผู้อื่น ลดอคติและสร้างสัมพันธภาพที่ดี
ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม	การสื่อสาร แสดงความคิดเห็นระหว่างกลุ่มและสร้างความเข้าใจร่วมกัน	การพิจารณาเหตุผลของความขัดแย้งในกลุ่ม วิเคราะห์บทบาทและความรู้สึกของตนเองและสมาชิกกลุ่มอย่างมีสติปัญญา	เมตตา: เปิดรับและให้เกียรติสมาชิกกลุ่มและกลุ่มอื่น กรุณา: ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน มุทิตา: ชื่นชมความร่วมมือ อุเบกขา: รักษาความเป็นกลางต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง	ผู้เรียนสามารถเห็นมุมมองที่แตกต่างจากเพื่อนร่วมกลุ่มโดยผ่านการไตร่ตรองและร่วมสร้างสรรค์ผลงานเกิดการแลกเปลี่ยนแนวคิดทั้งระหว่างสมาชิกในกลุ่ม และระหว่างกลุ่ม ลดการแบ่งแยกและความตึงเครียดระหว่างกลุ่ม ความสับสนและความตึงเครียดให้สมดุลกับความสัมพันธ์ภายในกลุ่ม	การวิเคราะห์และประเมินมุมมองหลายฝ่ายทั้งในกลุ่มและนอกกลุ่ม	การแสดงความคิดเห็น และยอมรับความแตกต่างระหว่างกลุ่ม
ความขัดแย้งระหว่างองค์กร	การสื่อสาร แสดงความคิดเห็นระหว่างตัวแทนและสร้างความเข้าใจร่วมกัน	การพิจารณาเหตุผลของความขัดแย้ง วิเคราะห์บทบาทและความรู้สึกของตนเองที่สัมพันธ์กับองค์กร	เมตตา: เปิดรับและให้เกียรติสมาชิกกลุ่มและกลุ่มอื่น กรุณา: ให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน มุทิตา: ชื่นชมความร่วมมือ อุเบกขา: รักษาความเป็นกลางต่อความคิดเห็นที่แตกต่าง	ผู้เรียนสามารถวิเคราะห์ประเด็นความขัดแย้งทางสังคมที่เกิดขึ้นในหลายมุมมอง และออกแบบสร้างสรรค์งานศิลปะที่เป็นตัวแทนของความขัดแย้ง พร้อมแลกเปลี่ยนข้อค้นพบที่เจอเพื่อสำรวจความอคติในตัวเอง	การตั้งคำถาม วิเคราะห์ประเมินและวิธีแก้ปัญหาแบบรอบด้าน	การสังเกตเข้าใจมุมมองและความต้องการของสังคม และแสดงออกมาอย่างเข้าใจถึงสิ่งที่เกิดขึ้น

นอกจากการทำงานร่วมกันระหว่างกลุ่มการแสดงความคิดเห็นเป็นองค์ประกอบสำคัญในกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่ม ผู้เรียนมีโอกาสดำเนินการความคิดเห็นและการวิจารณ์ทางศิลปะ โดยกระบวนการศิลปะวิจารณ์มีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกการเรียนรู้ที่ช่วยให้ผู้เรียนวิเคราะห์ผลงานอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านรูปแบบ เนื้อหา ความหมาย และบริบททาง

สังคมและวัฒนธรรม ตลอดจนการพิจารณาอคติและประสบการณ์ส่วนบุคคลที่ส่งผลต่อการตีความผลงาน การฝึกวิจารณ์เชิงลึกเช่นนี้ช่วยพัฒนาทักษะการคิดเชิงวิพากษ์ การตั้งคำถาม การให้เหตุผล และการสังเคราะห์มุมมองที่หลากหลาย ทำให้การอภิปรายเป็นไปด้วยเหตุผลมากกว่าการตอบสนองเชิงอารมณ์ เมื่อกระบวนการดังกล่าวถูกดำเนินควบคู่กับการรับฟังอย่างเข้าใจที่จะลดความตึงเครียดของการแสดงความคิดเห็น และทำให้ผู้เรียนตระหนักถึงอารมณ์และมุมมองของผู้อื่นได้ดียิ่งขึ้น (Rezaei, Childress, Kaul, Rosales, Newell & Rose, 2023) ส่งผลให้ประเด็นความขัดแย้งในชั้นเรียนผ่อนคลายขึ้นและเปลี่ยนเป็นโอกาสในการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสร้างสรรค์

ผลงานจากกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มจะถูกนำมาวิจารณ์ตามขั้นตอนที่ช่วยลดความขัดแย้งได้ ดังต่อไปนี้

ขั้นเริ่มต้น ผู้สอนเลือกผลงานหรือสถานการณ์ที่ใช้เป็นตัวแทนความขัดแย้งแต่ละประเภท ดังนั้นความขัดแย้งด้านเป้าหมาย ควรเลือกผลงานหรือสถานการณ์ที่สะท้อนเป้าหมายที่แตกต่างกันสำหรับควรขัดแย้งแต่ละประเภทต่อไปนี้

ความขัดแย้งด้านความคิด ควรเลือกผลงานหรือสถานการณ์ที่แสดงให้เห็นความต่างในแนวคิดหรือค่านิยม ความขัดแย้งด้านอารมณ์ ควรเลือกเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึกปะทะเช่นความโกรธหรือความเสียใจ ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม ควรเลือกผลงานหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือกระทบต่อความร่วมมือเป็น

กรณีศึกษา

กระบวนการเลือกผลงานในขั้นนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสามารถรับรู้ปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม รับรู้ถึงทุกข์ที่เกิดขึ้นในความขัดแย้งก่อนเข้าสู่การพิจารณาเชิงลึก

ขั้นการบรรยาย ผู้เรียนควรนำเสนอข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงโดยปราศจากการตีความ เพื่อเป็นการลดอคติและลดการตัดสินล่วงหน้า การนำเสนอข้อมูลสำหรับความขัดแย้งแต่ละประเภทมีดังต่อไปนี้

ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย ควรอธิบายความแตกต่างด้านผลลัพธ์ที่ต้องการส่วนความขัดแย้ง ความขัดแย้งด้านความคิด ควรบรรยายในรูปของความเห็นหรือมุมมองที่ต่างกันโดยไม่มีการประเมินคุณค่า

ความขัดแย้งด้านอารมณ์ ควรบรรยายเฉพาะเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช้ถ้อยคำกล่าวโทษและ ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม ควรอธิบายพฤติกรรมตามข้อเท็จจริง และการแสดงออกถึงความคิดเห็นจะเป็นการทบทวนตนเองเพื่อลดอคติระหว่างการตรวจสอบข้อเท็จจริง

ทั้งนี้การบรรยายในความขัดแย้งทุกประเภทช่วยสร้างฐานข้อมูลกลางที่ยอมรับร่วมกันซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของการคลี่คลายความขัดแย้ง

ขั้นการวิเคราะห์ ผู้เรียนควรตรวจสอบองค์ประกอบที่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง แต่ละประเภทดังนี้ ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย ควรพิจารณาความเกี่ยวพันของทรัพยากรข้อจำกัดและความจำเป็นในด้านความคิด โดยจะวิเคราะห์ตรรกะและกรอบเหตุผลของแต่ละฝ่าย

ความขัดแย้งด้านอารมณ์ ควรตรวจสอบความรู้สึกที่ถูกกระตุ้นและผลกระทบต่อความสัมพันธ์และใน ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม ควรวิเคราะห์ผลลัพธ์ของพฤติกรรมที่ส่งผลต่อทีมงานหรือองค์กร

ขั้นตอนการวิเคราะห์มีบทบาทสำคัญในการแยกโครงสร้างของปัญหาออกจากตัวบุคคลทำให้ผู้เรียนสามารถมองสถานการณ์อย่างมีเหตุผลมากขึ้น

ขั้นตีความ ผู้เรียนควรทำความเข้าใจความหมายหรือความต้องการที่ซ่อนอยู่ในแต่ละสถานการณ์ เพื่อเข้าถึง

ปัจจัยเชิงลึกที่ผลักดันให้เกิดความขัดแย้งแต่ละประเภทมีดังต่อไปนี้

ความขัดแย้งด้านเป้าหมาย ควรพิจารณาความต้องการพื้นฐานที่เป็นแรงผลักดันเบื้องหลังความแตกต่างด้านผลลัพธ์ที่ต้องการ

ความขัดแย้งด้านความคิด ควรตรวจสอบความเชื่อ ประสบการณ์ หรือพื้นฐานทางวัฒนธรรมที่ส่งผลให้เกิดมุมมองหรือค่านิยมที่แตกต่างกัน

ความขัดแย้งด้านอารมณ์ ควรค้นหาความต้องการทางอารมณ์ที่ถูกกลบเกลื่อน

ความขัดแย้งด้านพฤติกรรม ควรทำความเข้าใจเจตนา ข้อจำกัด หรือปัจจัยแวดล้อมที่อาจเป็นสาเหตุให้เกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

การตีความในขั้นนี้ทำหน้าที่เปิดเผยความเป็นมนุษย์ของแต่ละฝ่าย ซึ่งความรู้ซึ่งถึงความรู้สึกจะมีบทบาทอย่างมากในการทำให้ผู้เข้าร่วมสามารถเข้าใจความหมายเชิงลึกได้โดยปราศจากการตำหนิหรือกล่าวโทษ

ขั้นการประเมิน ผู้เรียนสังเคราะห์ข้อมูลและประเมินความขัดแย้งจากความเข้าใจที่ได้เพื่อนำไปสู่แนวทางการปรับปรุงหรือทางออกที่ยอมรับร่วมกัน

ในความขัดแย้งด้านเป้าหมายจะสรุปเป็นเป้าหมายร่วมที่สมคูล ข้อสรุปของความขัดแย้งด้านความคิดจะได้เป็นกรอบเหตุผลใหม่ที่เปิดรับความคิดเห็นที่แตกต่าง ข้อสรุปความขัดแย้งด้านอารมณ์จะนำไปสู่รูปแบบการสื่อสารที่ลดความตึงเครียดและ ข้อสรุปความขัดแย้งด้านพฤติกรรมจะได้เป็นกติกาหรือแนวปฏิบัติร่วมที่ช่วยป้องกันปัญหาในอนาคต การประเมินในขั้นนี้จึงไม่ใช่การตัดสินถูกผิดแต่เป็นการประเมินเพื่อสะท้อนและทำความเข้าใจผ่านการวิเคราะห์ โดยวางอยู่บนพื้นฐานของซึ่งถึงความรู้สึกต่อความขัดแย้งที่เกิดขึ้น กระบวนการการวางแผนทางเพื่อลดความขัดแย้งไปสู่การสรุปผลของกิจกรรมที่มีความคิดและความรู้สึกที่ปราศจากอคติหาแนวทางลดความขัดแย้งตามตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ขั้นตอนวิจารณ์ผลงานด้วยกระบวนการศิลปวิจารณ์บนพื้นฐานการคิดแบบเชิงวิพากษ์และความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นตามประเภทความขัดแย้ง

ขั้นตอน		ประเภทความขัดแย้ง				
		ด้านเป้าหมาย	ด้านความคิด	ด้านอารมณ์	ด้านพฤติกรรม	
เลือกผลงานหรือสถานการณ์	ลักษณะผลงานหรือสถานการณ์	เลือกสถานการณ์ที่สะท้อนเป้าหมายที่ขัดแย้งกัน	เลือกประเด็นที่มีความคิดหรือค่านิยมต่างกันอย่างชัดเจน	เลือกเหตุการณ์ที่มีอารมณ์ปะทะหรือสะท้อนอารมณ์	เลือกพฤติกรรมที่เป็นปัญหา	
โยนิโสมนสิการ 1. คิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย 2. คิดแบบแยกแยะส่วนประกอบ 3. คิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา 4. คิดแบบแก้ปัญหา 5. ติดตามหลักการและความมุ่งหมาย 6. คิดแบบรู้ทันคุณโทษและทางออก 7. คิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม 8. คิดแบบเร้ากุศล 9. คิดแบบอยู่กับปัจจุบัน	วิจารณ์ผลงานด้วยกระบวนการศิลปวิจารณ์บนพื้นฐานการคิดแบบเชิงวิพากษ์และความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น	บรรยาย	บรรยายเป้าหมายของแต่ละฝ่ายโดยไม่ตัดสิน (วิธีคิด: แยกแยะส่วนประกอบ, รู้เท่าทันธรรมดา)	บรรยายแนวคิดและเหตุผลของแต่ละฝ่ายอย่างเป็นกลาง (วิธีคิด: แยกแยะส่วนประกอบ, วิถีชีวิต)	บรรยายเหตุการณ์โดยไม่กล่าวโทษหรือใช้อารมณ์ (วิธีคิด: รู้เท่าทันธรรมดา, อยู่กับปัจจุบัน)	บรรยายพฤติกรรมที่เกิดขึ้นตามข้อเท็จจริง (วิธีคิด: แยกแยะส่วนประกอบ, รู้เท่าทันธรรมดา)
		วิจารณ์	วิเคราะห์ความเชื่อมโยงของเป้าหมายและทรัพยากรที่จำกัด (วิธีคิด: สืบสาวเหตุปัจจัย, วิถีชีวิต)	วิเคราะห์ตรรกะและกรอบเหตุผลของแต่ละมุมมอง (วิธีคิด: สืบสาวเหตุปัจจัย, รู้เท่าทันธรรมดา)	วิเคราะห์สิ่งกระตุ้นอารมณ์และผลกระทบต่อความสัมพันธ์ (วิธีคิด: สืบสาวเหตุปัจจัย, รู้ทันคุณโทษและทางออก)	วิเคราะห์ผลกระทบของพฤติกรรมต่อบุคคลหรือทีม (วิธีคิด: สืบสาวเหตุปัจจัย, รู้ทันคุณโทษและทางออก)
		ตีความ	ตีความแรงจูงใจและความต้องการเบื้องหลังเป้าหมาย (วิธีคิด: แก้ปัญหา, รู้ทันคุณโทษและทางออก)	ตีความที่มาของความคิด เช่น ประสบการณ์หรือวัฒนธรรม (วิธีคิด: แก้ปัญหา, คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม)	ตีความต้องการเชิงอารมณ์ เช่น ความต้องการได้รับการยอมรับ (วิธีคิด: รู้ทันคุณโทษและทางออก, อยู่กับปัจจุบัน)	ตีความเจตนา ข้อจำกัดหรือสาเหตุของพฤติกรรม (วิธีคิด: แก้ปัญหา, รู้ทันคุณโทษและทางออก)
		ประเมิน	ประเมินและสังเคราะห์เป้าหมายร่วมที่สอดคล้องกัน (วิธีคิด: ตามหลักการและความมุ่งหมาย, คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และพรหมวิหาร: เมตตา เปิดใจเข้าใจและเอื้อประโยชน์ต่อผู้อื่น, อุเบกขา รักษาความเป็นกลาง ไม่ลำเอียง)	ประเมินทางเลือกที่ทำให้ความคิดต่างอยู่ร่วมกันได้ (วิธีคิด: ตามหลักการและความมุ่งหมาย, คุณค่าแท้-คุณค่าเทียม และพรหมวิหาร: เมตตา สนับสนุนการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ, มุทิตา ยินดีในความดีของผู้อื่น)	ประเมินแนวทางสื่อสารใหม่เพื่อลดการปะทะทางอารมณ์ (วิธีคิด: ตามหลักการและความมุ่งหมาย, เร้ากุศล และพรหมวิหาร: กรุณา ช่วยแก้ปัญหาและบรรเทาความทุกข์, เมตตา ใช้ความเข้าใจอารมณ์เพื่อสื่อสารเชิงบวก)	ประเมินแนวปฏิบัติและกติกายที่ช่วยปรับปรุงพฤติกรรม (วิธีคิด: ตามหลักการและความมุ่งหมาย, เร้ากุศล และพรหมวิหาร: อุเบกขา ยอมรับข้อจำกัดและความแตกต่างอย่างเป็นกลาง, กรุณา ช่วยสร้างแนวปฏิบัติที่เหมาะสม)
พรหมวิหารธรรม 1. เมตตา 2. กรุณา 3. มุทิตา 4. อุเบกขา		สรุปผล	สรุปนิยามดีของเป้าหมายร่วมและแนวทางปฏิบัติ (พรหมวิหาร: เมตตา สรุปด้วยความเข้าใจและเอื้อประโยชน์, มุทิตา ยินดีในความดีของฝ่ายต่าง ๆ)	สรุปจุดร่วมทางเหตุผลและกรอบความคิดใหม่ (พรหมวิหาร: เมตตา สนับสนุนการใช้เหตุผลร่วม, อุเบกขา คงความเป็นกลางในการตัดสิน)	สรุปความเข้าใจทางอารมณ์และแนวทางฟื้นฟูความสัมพันธ์ (พรหมวิหาร: กรุณา เข้าใจและช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์, มุทิตา ยินดีเมื่อความสัมพันธ์ดีขึ้น)	สรุปพฤติกรรมที่ต้องปรับปรุงและข้อตกลงร่วม (พรหมวิหาร: อุเบกขา ยอมรับความแตกต่างและผลลัพธ์อย่างเป็นกลาง, กรุณา แนะนำวิธีปฏิบัติที่สร้างสรรค์)

สรุป

แนวคิดการลดความขัดแย้งทางสังคมผ่านกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มบนฐานโยนิโสมนสิการและหลักพรหมวิหารธรรม ตามที่นำเสนอช่วยส่งเสริมการลดความขัดแย้งทางสังคมในระดับบุคคล ระดับระหว่างบุคคล ระดับกลุ่ม และระดับองค์กร ทำให้ผู้ร่วมกิจกรรมมีทักษะตั้งคำถามและการประเมินเชิงเหตุผล และยังสามารถเข้าถึงมิติทางอารมณ์และมุมมองที่แตกต่างระหว่างกลุ่ม รวมไปถึงมุมมองของตนเอง นำไปสู่การพัฒนาความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่น ซึ่งการกระบวนการการคิดตามหลักโยนิโสมนสิการ ที่เน้นการพิจารณาอย่างแยบคายรอบด้านและค้นหาข้อเท็จจริงอย่างเป็นกลาง เป็นการช่วยให้ผู้เรียนไม่ตัดสินอย่างฉาบฉวยและเปิดโอกาสให้เกิดความเข้าใจความแตกต่างในเชิงลึกมากยิ่งขึ้น

ในทางกลับกันความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นประสบการณ์ของผู้อื่นผ่านศิลปะช่วยเปิดกว้างให้ผู้เรียนสามารถรับรู้ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมอย่างไม่ตื่นเขินความตระหนักรู้ในมิติทางอารมณ์และความเป็นมนุษย์ช่วยลดอคติและส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ที่รอบด้านมีความละเอียดอ่อนและมีความเป็นกลางมากยิ่งขึ้นควรอาศัยหลักพรหมวิหารธรรมได้แก่เมตตากรุณาเมตตาและอุเบกขา ที่เป็นแนวทางส่งเสริมให้ตนเองและสังคมให้มีความสัมพันธ์ที่ดี อยู่ร่วมกับผู้อื่นและแก้ปัญหาความขัดแย้งเป็นกรอบในการพัฒนาคุณภาพใจส่งผลให้ผู้เรียนสามารถรับฟังและแลกเปลี่ยนท่ามกลางความแตกต่างได้อย่างเคารพและสร้างสรรค์

ในการนำกระบวนการกลุ่มมาใช้ในกิจกรรมศิลปะ ผู้สอนมีส่วนสำคัญในการออกแบบกิจกรรมที่ต้องรู้รอบด้าน เข้าใจวัตถุประสงค์ของการจัดกิจกรรม เปิดรับความคิดเห็นที่หลากหลายอย่างเป็นกลางและรับมือกับสิ่งที่จะเกิดขึ้นในกระบวนการนี้ อันเนื่องมาจากประเด็นของความขัดแย้ง มุมมองของผู้เรียนมีความต่างกันและอาจเกิดความขัดแย้งตั้งระดับภายในบุคคล การออกแบบที่ให้ผู้เรียนได้คิดเชิงวิพากษ์และเข้าใจในตนเองจะนำไปสู่การลดความขัดแย้งซึ่งกระบวนการเหล่านี้ไม่เพียงแต่ช่วยลดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มแต่ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนตระหนักถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมและสังคมอย่างลึกซึ้ง การเรียนรู้ผ่านกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มจึงเป็นทั้งพื้นที่ในการฝึกคิดเชิงวิพากษ์และพื้นที่ในการพัฒนาคุณธรรมทางจิตใจทำให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคมและแสดงออกอย่างสร้างสรรค์แทนความขัดแย้งที่รุนแรง

ข้อเสนอแนะ

บทความจะชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มในการส่งเสริมการคิดเชิงวิพากษ์ความสามารถในการเข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นและการลดความขัดแย้งทางสังคม แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของข้อมูลหลักฐานสะท้อนให้เห็นกลไกและผลลัพธ์ของการเรียนรู้ในระยะยาวว่า กิจกรรมส่งผลให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดเชิงวิพากษ์และทักษะทางสังคมมากขึ้นเพียงใดหลังทำกิจกรรมเสร็จสิ้น และบริบททางสังคมของผู้สอนและผู้เรียนที่เป็นปัจจัยในการกำหนดแนวทางการสอนยังไม่เพียงพอทั้งที่เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมและการรับรู้ความหมายจากกิจกรรมศิลปะซึ่งอาจจำกัดการนำแนวคิดไปใช้ในสถานการณ์ที่มีความหลากหลายของผู้เรียน และศักยภาพของผู้สอนในการออกแบบกิจกรรม ดังนั้นควรมีการนำเสนอรูปแบบกิจกรรมหรือกรณีศึกษาเพิ่มเติมเพื่อช่วยให้ผู้อ่านเห็นภาพการประยุกต์ใช้แนวคิดในสถานการณ์จริง ตลอดจนสนับสนุนแนวคิดด้วยหลักฐานเชิงวิจัยที่เกี่ยวข้องกับผลของกิจกรรมศิลปะแบบกลุ่มต่อพฤติกรรมทางสังคม การพัฒนาทักษะการคิด หรือ การลดอคติ ใน

งานวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ รวมทั้งศึกษาแนวคิด พฤติกรรม มุมมองของผู้เรียนในประเด็นความขัดแย้งเพื่อมาสนับสนุนรูปแบบการสอน ซึ่งผู้สอนควรได้รับการเตรียมความพร้อมทั้งในด้านการอำนวยความสะดวก การฟังอย่างไม่ตัดสิน และการจัดการความขัดแย้งเชิงสร้างสรรค์ เพื่อให้กิจกรรมศิลปะทำหน้าที่เป็นพื้นที่ปลอดภัยสำหรับการแลกเปลี่ยนมุมมองและการเรียนรู้ทางสังคม

เอกสารอ้างอิง

- คณิต ดวงหัสดี และพระมหามิตร ฐิตปณฺโญ. (2564). พุทธบูรณาการจัดการความขัดแย้งเพื่อสันติภาพ. **วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์**. 8(2), 1-13. Link : <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jpsmbu/article/view/273891/185073>
- ทวีศักดิ์ สิริรัตนเรขา. (2550). **ศิลปะบำบัดศาสตร์และศิลป์แห่งการบำบัด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- นลินทิพย์ คร้ามอยู่ และโสผาย บุญญานันต์. (2565). นวัตกรรมการสอนศิลปะเพื่อส่งเสริมจิตสำนึกเรื่องสันติภาพสำหรับเยาวชนไทย : กรณีศึกษาสถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านปากเกร็ด. **วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา**. 15(2), 1-18. Link : <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/OJED/article/view/243476/165077>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตฺโต). (2556). **โยนิโสมนสิการวิธีคิดตามหลักพุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ปญญาประดิษฐาน.
- พระสมุห์นพดล สุทนต์ และ วชิระ ศิริลักษณ์. (2567). พุทธวิธีการจัดระเบียบความคิดระงับความโกรธ. **วารสารพุทธศาสนสังคมร่วมสมัย**. 3(2), 1-16. Link : <https://so11.tci-thaijo.org/index.php/JCBS/article/view/1339/264>
- ภูเบศร์ สมุทรจักร และ กุลทิพย์ ศาสตรระจุ. (2558). ความหลากหลายทางประชากรและสังคมในประเทศไทย ณ ปี 2568. สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล: โรงพิมพ์เดือนตุลา.
- เรีงรณ ล้อมลาย และ สุภารัตน์พิชา ปิยะธรรมวรกุล. (2563). แนวคิดทางปรัชญาการศึกษาในบริบทของการศึกษาไทยระดับอุดมศึกษา. **วารสารสหวิทยาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์**. 3(3), 357-366. Link : https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jmhs1_s/article/view/243801/167070
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ป.อ. ปยุตฺโต. (2561). **พุทธธรรมฉบับเดิม**. (พิมพ์ครั้งที่ 36). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์พระพุทธศาสนาของธรรมสภา.
- Bae-Dimitriadis, M. (2024). Teaching peace education through art. **Art Education**. 77(1), 4-7. Link : <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00043125.2024.2302296>
- Bickley-Green, C. (2007). Visual arts education: Teaching a peaceful response to bullying. **Art education**. 60(2), 6-12. Link : <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/00043125.2007.11651630?needAccess=true>
- Burton, N. (2015). **Heaven and Hell: The Psychology of the Emotions**. Acheron Press.
- Chung, S. K. (2004). **Social reconstructionism in art education: Art, critical pedagogy, and empowerment in a junior high setting**. University of Illinois at Urbana-Champaign.

- Coser, L. A. (1998). **The functions of social conflict** (Vol. 9). Routledge.
- Davis, M. H. (1996). **A social psychological approach**. Retrieved December 15, 2024, from <https://www.deempathischeorganisatie.nl/wp-content/uploads/2020/02/Boek-van-Mark-Davis-over-empathie-uit-2018.pdf>
- Galtung, J. (1996). **Peace by peaceful means: Peace and conflict, development and civilization**. International Peace Research Institute Oslo; Sage Publications.
- Paul, R., & Elder, L. (2014). **Critical thinking: Tools for taking charge of your professional and personal life (2nd ed.)** Pearson Education. <https://ptgmedia.pearsoncmg.com/images/9780133115284/samplepages/0133115283.pdf>
- Rezaei, S., Childress, A., Kaul, B., Rosales, K. M., Newell, A., & Rose, S. (2023). Using visual arts education and reflective practice to increase empathy and perspective taking in medical students. **MedEdPORTAL**. 19, 11346. Link : https://www.mededportal.org/doi/10.15766/mep_2374-8265.11346
- Rogers, C. R., & a Person, O. B. (1961). **A therapist's view of psychotherapy**. Retrieved December 15, 2024, from Boston. https://psyakademie.at/fileadmin/Media/WPA/Ausbildungen/PSYCHOTHERAPEUTISCHES_PROPAEDEUTIKUM_APP/Unterlagen/A.2/Carl_Rogers_On_Becoming_a_Person_Chapter_1_this_is_me.pdf
- Savage, S., Oliver, E., Gordon, E., & Tutton, L. (2021). Addressing social polarization through critical thinking: Theoretical application in the “Living Well With Difference” course in secondary schools in England. **Journal of social and political psychology**. 9(2), 490-505. <https://doi.org/10.5964/jspp.7037>
- Westmaas, L. (2022). **Levels and types of conflict**. In **Conflict Management**. Retrieved December 15, 2024, from <https://ecampusontario.pressbooks.pub/conflictmanagement/chapter/1-2-levels-and-types-of-conflict/>
- World Economic Forum. (2025). **The Global Risks Report 2025: 20th edition**. Retrieved December 1, 2024, from https://reports.weforum.org/docs/WEF_Global_Risks_Report_2025.pdf